

ȘTIINȚELE AGRICOLE ȘI RENAȘTEREA AGRICULTURII

Academician Vasile MICU

Institutul Științifico-Practic de Fitotehnie „Porumbeni”

Academia de Științe a realizat de-a lungul anilor multiple proiecte, obținând rezultate viabile, în special în domeniul cercetării agrare. Tehnologiile, soiurile, hibridii, alte elaborări ale institutelor noastre reprezintă o valoare deosebită. Sunt adevărate creații ale oamenilor de știință, la care s-a muncit inspirat, cu dăruire și devotament.

Valorile intelectuale rezistă. Slavă creatorilor! Vivat Academia!

Generalizând lucrurile, vom arăta că menirea științei academice, inclusiv a celei agrare, este:

a) de a identifica și a propune soluții eficiente, raționale pentru toate problemele țării prin crearea, impunerea și implementarea valorilor intelectuale;

b) de a combate, respinge și scoate din uz toate soluțiile iraționale, bazate pe demagogie, interese înguste, înșelăciune, rătăcirii, cărdășii ș.a.

Pornind de la această dihotomie a sarcinilor științei, misiunii ei, putem constata că nu pentru toate problemele au fost identificate și promovate cele mai eficiente soluții.

Cu mulți ani în urmă, tot în această sală, afirmam: „Știința și cultura sunt două aripi ale civilizației moderne”. Republica Moldova poate renaște și oferi realizări competitive doar prin:

I. Știință și cultură – prin creațiile intelectuale competitive pe piața mondială;

II. Agricultură, în special producția de semințe și material săditor.

Iată domeniile care ne pot aduce dăinuirea și renașterea noastră.

Știința în general (și cultura) este, aș zice, copilul, agriculturii, dar și agricultura este copilul științelor agrare. Din acest punct de vedere, științele agrare ar urma să fie puse în capul mesei! Agricultură și cultura sunt două domenii salvatoare.

Doar atunci când Omul a început a produce ceva mai mult decât consuma a apărut posibilitatea de a mai dezvolta (a-și permite) și alte activități – a cânta, a dansa, a scrie, a face case, drumuri, a construi etc.

Această posibilitate de a produce ceva mai mult decât a consuma apăruse doar datorită agriculturii,

invenției de a sădi și a cultiva, de a selecta și consuma cele mai atractive culturi agricole. Cea mai mare și valoroasă creație a civilizațiilor predecesoare sunt culturile agricole, de altfel, elaborate în special de femei. Doar două culturi mari – floarea-soarelui și sfecla-de-zahăr, sunt creații din ultimii 200 de ani, cu toate academiile, universitățile și finanțele disponibile. Doar două! A treia ar fi triticale care vine și se tot cizelează de peste 120 de ani, dar încă nu e! E lung, e greu drumul creației!

Istoria științelor agricole, precum și a altor domenii, este reflectată obiectiv și profund în cartea *Academia de Științe a Moldovei: Istorie și contemporaneitate 1946–2006*, paginile 429-466, deci aproximativ 37 de pagini. Un cel mai scurt rezumat al acestor date ar necesita cel puțin 5-6 pagini (12-15 minute). De aceea las doritorilor să ia act de materialele respective, scrise și analizate bine (precum și întregul volum – felicitări tuturor celor, care au elaborat o ediție enciclopedică capitală!). Tot ce ține de istorie e reflectat în această carte (suplimentar vedeți „Akademos”, nr.1(40), 2016, p.16-22, C. Manolache și I. Xenofontov). Materiale mai proaspete și originale s-au publicat în „Literatura și Arta” în legătură cu aniversarea creării primelor instituții de cercetare și care merită toată atenția.

În cele expuse în lucrarea enciclopedică nominalizată veți găsi toate argumentele și vă veți convinge că istoria acestor științe și instituții este o reformă continuă dictată (impusă) de evoluția științei, economiei, intereselor de partide, intereselor economice și chiar a factorilor geopolitici, toate aceste reforme, transformări de teme și de instituții fiind suportate de cei care și-au legat viața de știința agrară, de agricultură și de țară iubindu-le pe toate.

Suplimentar la ediția enciclopedică, Academia, precum și institutele de cercetare din domeniul agriculturii, au consemnat niște date jubiliare și au editat materiale de istorie cu toate detaliile respective. În primul rând, Universitatea Agrară, cel mai mare centru științific și didactic în domeniul agriculturii, a împlinit 60 de ani de activitate și a marcat centenarul nașterii fostului rector, profesorul M.I. Sidorov. Uni-

versitatea Agrară dispune de un personal didactic și științific excepțional – 18 membri ai Academiei, 40 de profesori universitari, peste 170 de conferențieri, șapte facultăți, trei stațiuni didactico-experimentale, 10 consilii științifice, școli doctorale etc. Rezultatele cercetărilor în domeniul științelor agricole sunt impunătoare.

În ce privește alte institute: Institutul Științifico-Practic de Horticultură și Tehnologii Alimentare a depășit vârsta de 100 de ani, are soiuri, hibrizi, monografii, cadre ca niciun alt institut nu doar din fosta URSS, dar nici în Europa nu-i putem găsi analog. Este o forță, o capacitate! Institutul de Cercetări pentru Culturile de Câmp „Selecția”, care a sărbătorit 70 de ani de la fondare chiar în 2014, Institutul de Pedologie, Agrochimie și Protecție a Solului „Nicolae Dimo”, fondat în 1953 – în 2013 a împlinit 60 de ani. Toate aceste (și alte) institute au istorie, realizări, totalizări. A împlinit 40 de ani Institutul Științifico-Practic de Fitotehnie „Porumbeni”, care a scris o pagină aparte în istoria științei agricole naționale. Din păcate, piața internă de material semincer de porumb, care asigură 97,7%, a înregistrat în ultimii ani un trend descendent negativ.

Or, institutele rămase mai sunt cum mai sunt – mai au, dacă n-au – mai scriu istorie, mai inventează câte-o mămăligă aniversară, câte-o plăcintă – care și la ce îl duce capul – tot e ceva, când nu mai e ce-a fost cândva. Mai rău de cei care au dispărut, au fost lichidați, contopiți. Au dispărut mai multe institute.

Alte institute comasate nu mai au terenuri experimentale la dispoziție – de unde știință agricolă? Dar fără știință agricolă dispăre și agricultura. Deci lichidarea institutelor, a cercetării în domeniu va duce inevitabil la primitivizarea, decăderea agriculturii la nivelul începutului secolului al XX-le, vom procura tot ce e necesar agriculturii de peste hotare, nici nu vom mai avea specialiști care să poată alege de ce avem nevoie, ce trebuie să procurăm. Fără știință agricultura va dispăre, va deveni „ecologică” sadea, precum a fost în trecutul istoric. Iată și istoria va redeveni o realitate.

Și acum, după ce ne-am lămurit cu istoria, să analizăm prezentul și viitorul. Orice analiză a prezentului însă nu poate fi concepută fără trecutul recent. Deci vom începe-o de la reforme, fără de care nici viața noastră nu ar avea un aspect atractiv. Reformele sunt inevitabile – dictate de evoluția diferitor factori – economici, sociali, spirituali și chiar geopolitici. Nu sunt reformele doar un capriciu, o dorință a cuiva să scape de un institut, de o persoană nedorită, sau să le promoveze pe cele agreeate. Nici vorbă de așa subiectivism. Totul e determinat de factori

independenți (mai presus) de voința cuiva. Așa este (trebuie să fie).

Reformele care au fost lansate și realizate în ultimii circa 50 de ani erau orientate spre crearea institutelor și fortificarea lor. Așa a fost și cea mai eficientă reformă din 1973–74, care s-a manifestat prin crearea Asociațiilor Științifice de Producție (AȘP) în domeniile principale din agricultură. Anume reforma din 1973 (lansată prin decizia CC al PCR din 17 decembrie 1973) și realizată în 1974 prin crearea a șase AȘP, iar apoi a mai multor AȘP în componența institutelor de cercetare și agenților economici lideri în domeniu. Aceste AȘP au fost cel mai eficient model de organizare a cercetărilor și implementărilor. Institutele de cercetare au fost susținute material, financiar și moral, printr-un program amplu cu toate resursele necesare. Rezultatele s-au manifestat în toate domeniile de activitate – semințele, hibridii, materialul săditor, tehnologiile create în AȘP au cucerit domeniile respective în URSS și în alte țări. Exemple avem o mulțime: la porumb, floarea-soarelui, vițade-vie, pomicultură și la multe alte culturi au fost lansate și implementate soiuri competitive de nivel european.

Printre altele, ideea creării AȘP a venit din știință, de la academicianul A.E. Covarschii, care însă a fost ignorat la etapa realizării acestei idei. Iar modelul de a-i ignora pe cei ce știu ceva mai mult, a rămas în vigoare și se aplică cu succes.

În curs de 20 de ani, aceste AȘP și-au demonstrat eficacitatea. În cadrul AȘP institutele de cercetare au obținut și consolidat baza economică de dezvoltare.

Deci sunt și au fost reforme eficiente, foarte necesare! Însă prin reforma care a urmat în 2008, prin Hotărârea de Guvern din 24.06.2008, institutele de cercetare au fost separate de gospodăriile experimentale, de baza materială pentru cercetare și implementare, ceea ce a dus la pierderea pieței pentru produsele intelectuale de profil. Principalul neajuns al reformei din 2008 este separarea cercetării de baza experimentală. Rezultatele reformei date au afectat toate institutele din complexul agroindustrial, dar mai ales (și în primul rând) pe cele ce activau cu succes în fitotehnie.

Și acum vin întrebările: Cine-i vinovat? Ce-i de făcut? La aceste întrebări tradiționale aș mai adăuga una: de ce s-a întâmplat așa ceva? De ce (cum de) a fost acceptată decizia și a fost realizată o reformă ineficientă? Dacă cei care au pregătit și promovat această reformă au un pic de responsabilitate, de respect pentru persoana lor, pentru adevăr, să-și aplice singur câte un autodafé. „Adevărul este stăpânul nostru al tuturor!”, afirma Eminescu. Să-l respectăm.

Voi încerca să răspund la întrebările de ce (cum de) s-a întâmplat că a fost adoptată și înfăptuită o reformă, defectele căreia erau vizibile încă la faza pregătirii acesteia, fiind expuse dar ignorate argumente în acest sens? De ce? Au fost ignorate și argumentele, dar și unele principii generale. Iată doar câteva dintre acestea:

1. Primul vers din strofa a II-a a Internaționalei³:
Viața este luptă! (*Vivere – militare est*)

2. Principiul dominației scopului global;

3. Principiul sincronizării etapelor;

4. Principiul *Gens – una sumus* (Toți suntem o familie);

5. *Ubi concordia – ibi victoria*;

6. Drumul îl croiesc haiducii, dar îl netezesc papucii (ultimii au fost ignorați);

7. Au fost ignorate două „doamne” (piața și genetica: niciuna nu-i icoană – da-i cucoană);

8. Un principiu vechi, din Grecia Antică – de a stimula pe cei ce urcă carul la munte – a fost ignorat vehement.

Și alte câteva principii, neglijarea cărora a dus la „realizări” regretabile, căci cum altfel ar fi fost posibil să transformi o țară care exporta 70-80% din semințe în una importatoare doar în 5-8 ani?

Acum, ce-i de făcut? De pus la cale o reformă care ar ține cont de toate oportunitățile de redresare a științei. Această reformă trebuie să țină cont de principiile indicate:

1. Întreaga reformă trebuie gândită și înfăptuită în favoarea cercetătorilor, creatorilor de valori intelectuale;

2. Creatorii trebuie să fie deținătorii dreptului suprem asupra creațiilor sale (proprietarii acestora), nu statul, care s-a dovedit un impotent intelectual.

Un element-cheie al reformelor ar fi privatizarea creațiilor intelectuale în favoarea autorilor.

În baza acestor principii ar fi necesar să fie identificate și cele mai raționale modele de organizare a cercetării – societăți pe acțiuni ale creatorilor, structuri private de creare și implementare a valorilor intelectuale.

În responsabilitatea statului ar fi necesar să rămână cercetările care produc un bun obștesc, consacrate protecției mediului (solului, apelor), resurselor naturale, genetice, cunoștințelor fundamentale, precum și pregătirea cadrelor. Cercetările orientate spre crearea valorilor aplicative (comerciale) trebuie să fie finanțate de beneficiari și să aparțină creatorilor și beneficiarilor.

Sunt multiple și profunde aspectele (cu bătaie lungă) privind programarea și promovarea reformelor în cercetare, spre a identifica și aplica cele mai eficiente formule.

Va fi mai greu – căderea e pe linie dreaptă, iar urcușul – pe spirală – e știut din antichitate. Totuși, cu ce de început?

1. Cu stimularea celor ce urcă (au urcat) carul la munte, celor care au activat, au creat aceste valori, să fie împroprietăriți cu câte un loc de casă în Chișinău, în Bălți. Nu locuri la cimitir, dar locuri de casă. Până când nu i-am dus mai la deal de mai la vale;

2. Să fie acordat dreptul decisiv asupra creațiilor intelectuale creatorilor, nu statului, care este un administrator incompetent și impotent;

3. Institutele, până când mai există, să fie transformate în societăți pe acțiuni ale celor ce activează;

4. Să fie identificate și aplicate corect criteriile de apreciere a valorilor intelectuale, care trebuie să fie diferite pentru științele fundamentale și cele aplicative. Pentru ultimele, care creează valori comerciale, important este nu de câte ori a fost citată (fără a fi citită) publicația, dar cota produsului intelectual pe piață.

5. Mai sunt și alte propuneri, mai concrete, dar le las pentru alții.

6. În formula actuală, în concepția actuală, institutele nu au nicio șansă să concureze cu giganzii care investesc în cercetare, în producerea semințelor și a materialului săditor câte un miliard de dolari anual.

Însă științei îi mai revine încă o obligație foarte importantă: respingerea, demascarea, combaterea ideilor (iluziilor) greșite, demagogice, dăunătoare, discreditarea promotorilor unor asemenea idei, demascarea surselor (izvoarelor) acestor idei, cauzelor și intereselor care le provoacă și le scot la suprafață, le impun societății. În acest sens, ne-ar fi de cel mai mare folos un registru, o „carte roșie” a celor mai populare demagogii, idei distructive, un „lagăr de concentrare” a tuturor prostiilor și ideilor dăunătoare. Cine ar putea să le combată cu argumente, cu experiența, cu logica evoluției științei – cine, dacă nu știința agrară?

Aici mai apare un aspect foarte important dar și vulnerabil – neexecutarea, boicotarea, respingerea ideilor, dispozițiilor, deciziilor fie ele și aprobate la cel mai înalt nivel indiferent de-a cui, a lui tata sau mama ar fi aceste intenții distructive, cu efecte negative. „Nimic nu e mai presus decât adevărul” (M. Eminescu) științific, adăugăm noi. Nimic mai presus de interesul de lungă durată al agriculturii, țării, pământului. Nu-i ușor, nu-i simplu de a-l determina, acest adevăr, apoi de a-l susține cu toate argumentele.

În această confruntare să ne călăuzim de filosofie, de principiile acesteia. Marele filosof german Hegel Georg Wilhelm Friedrich (1770–1831), cel care a argumentat logica, afirma: „Tot ce este rațional are dreptul la existență (chiar el zicea: „există”)”. Logic

deci, dacă urmă filosofia, tot ce nu este rațional, nu este argumentat – n-are dreptul la viață, nu merită să fie admis, impus, implementat, executat. Toate deciziile, indicațiile neraționale, care contravin argumentelor științifice, științei agriculturii – trebuie respinse, discreditate. Este o obligație a științei în general și a celei agrare inclusiv să utilizeze acest drept de a respinge, a boicota tot iraționalismul.

Dar cine să-și asume acest drept, această obligație, dacă ele vin de sus? Cei care înțeleg știința, logica ei în profunzime, în dinamică, văd și consecințele la distanță, remarcă interacțiunea deciziilor respective cu alți factori.

Istoria științelor agrare (și mondială, și în fosta URSS, și în țara noastră mamă România, și în China,

Coreea) oriunde în lume e plină de exemple ale confruntării științifice cu consecințe dintre cele mai profunde – și negative și pozitive. Subiectele confruntărilor sunt prea multe: tematica cercetărilor, modelul de organizare, sursele de finanțare, implementarea realizărilor, dreptul de autor, stimularea cercetărilor și multe alte aspecte.

Este foarte important ca oamenii de știință să nu fie indiferenți, să nu fie marginalizați sau excluși din aceste confruntări, care în fond trebuie conduse spre binele, spre viitorul științelor agrare și agriculturii în general. Să ne prezentăm pe aceste baricade cu toate argumentele științifice, economice, sociale, ecologice, morale și de alt ordin, spre a promova adevărul științific spre binele și progresul agriculturii și societății.

Mihai Jomir. *Natură statică în amurg*, u.p., 1982